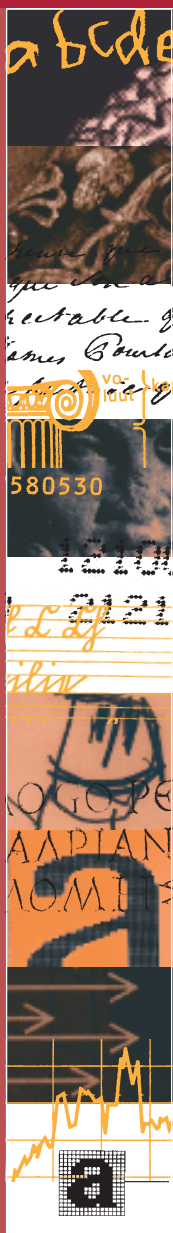

Sardes

Speciale Editie

Toekomstbeelden
van de brede school

NUMMER 5 | JUNI 2008

— d
e he lou
lous
personne
voir, q
y vive
curoi e
; Ma
ne un p
s. Luty
je terre
w. Che
d à So
Des cha
.. Tour
r avant
pense
que son
spectab
James B
le peut.

Sardes is een zelfstandig bureau in de educatieve sector. De werkwijze van Sardes is gebaseerd op een toekomstgerichte visie en wordt gekenmerkt door een samenbundeling van de functies van onderzoek, ontwikkeling, advisering, scholing, begeleiding en projectmanagement. Tot de opdrachtgevers van Sardes behoren ministeries (OCW, VWS, BZK, Justitie, VROM), gemeenten, schoolbesturen, scholen, onderwijs- en welzijnsorganisaties en internationale instellingen (OESO, Europese Commissie).

Sardes

Bezoekadres | Sint Jacobsstraat 63 | Utrecht
Postbus 2357 | 3500 GJ Utrecht
t 030 - 232 62 00 | f 030 - 233 30 17
secretariaat@sardes.nl | www.sardes.nl

Sardes Speciale Editie verschijnt meerdere malen per jaar en is bestemd voor bestuurders, managers en beleidsmedewerkers in de educatieve sector.

Colofon

ISBN/EAN	978-90-5563-085-1
ISSN	1875-4392
Nur	100
Titel	Toekomstbeelden van de brede school
Tekst	Frank Studulski, Joke Kruiter, Job van Velsen, Serv Vinders, Annet de Rooij, Jacques Verheijke, Adri van Os, Karin Hoogeveen, Jo Kloprogge
Een uitgave van	Sardes
Eindredactie	Elise Schouten
Vormgeving en druk	De Weijer Design BNO, Baarn

Voorwoord

Frank Studulski | Sardes

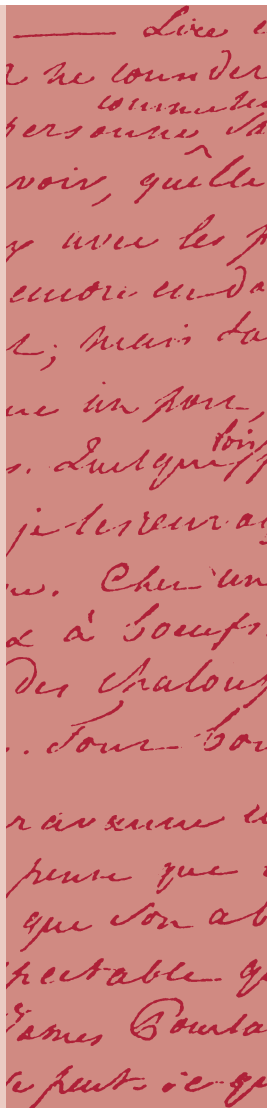
In deze Sardes Special wordt de toekomst van de brede school door verschillende auteurs belicht. We hebben gezocht naar heel diverse auteurs: een schooldirecteur, een schoolbestuurder, een vastgoeddeskundige, een pedagoog, een onderzoeker, een kinderopvangdeskundige en zo verder. Ieder van hen kreeg de inleiding toegesonden. Toch kwamen er heel verschillende verhalen uit. Daarom hebben we het *toekomstbeelden van de brede school* genoemd. Wellicht is er ook niet één toekomst van de brede school: iedereen heeft een eigen brede school. We reizen met u door de tijd en komen in 2020. Waarschijnlijk is het onmogelijk om ons een beeld te vormen van de brede school in 2020. Misschien kijken we dan terug op de brede school als een prehistorische werkvorm.

Kijken naar de toekomst is zinvol. Door het denken over de toekomst kun je streef-beelden en scenario's ontwikkelen en zo je hedendaagse werk aanpassen. Zo kan het zomaar zijn dat je van een luchtkasteel naar een brede school nieuwe stijl komt.

Wij wensen u veel leesplezier en danken de auteurs voor hun bijdragen die zij zonder enig weifelend moment toezegden en aanleverden.

Toekomstbeelden van de brede school

Inhoudsopgave

1	Toekomstbeelden van de brede school Frank Studulski	4
2	De brede school: grensverleggend Joke Kruiter	11
3	Schola: leren wordt weer leuk! Job van Velsen	14
4	Buitenschoolse opvang in de toekomst Serv Vinders	18
5	Vanzelfsprekende partners, verschillende belangen Annet de Rooij	21
6	De brede school; een pedagogisch concept Jacques Verheijke	23
7	Dagarrangement Totaal, een uitdaging voor schoolbesturen Adri van Os	29
8	Het leerkanalenprofiel in Den Haag Karin Hoogeveen	32
9	Bestaat de brede school echt of....? Jo Kloprogge	35

1 Toekomstbeelden van de brede school

Frank Studulski | projectcoördinator Sardes

De overheid heeft te kennen gegeven dat zij geen toekomstbeeld wil formuleren voor de brede school. En dat is misschien maar goed ook, want dan zou de discussie alleen maar gaan over de wenselijkheid van dat ene beeld. Maar hoe zal de brede school eruit zien in het jaar 2020? Is er een beeld dat wij als zonnestrallen tussen de bomen in het bos kunnen ontwaren? Of zijn er misschien verschillende toekomstbeelden? En zijn er gemeenten en schoolbesturen die ver voor de troepen uitlopen? In deze Sardes Special verkennen we toekomstbeelden van de brede school.

De ontwikkeling van de brede school gaat relatief snel. Ontstonden twaalf jaar geleden de eerste brede scholen in Groningen en Rotterdam, inmiddels zijn er in het primair onderwijs 969 brede scholen (Oberon, 2007) en worden er bijna geen stand-alone schoolgebouwen meer gebouwd. Je zou kunnen zeggen dat de brede school is uitgegroeid tot een soort basisvoorziening. Soms hebben brede scholen dan ook namen, zoals 'Centrum voor het jonge kind' of 'Kindercentrum'.

Hoewel brede scholen ontstonden in het kader van achterstandenbestrijding (samenwerking tussen welzijn en onderwijs), hebben zij tegenwoordig vaak een breder perspectief. Opvang, sport en cultuur spelen een rol, maar ook het in stand houden van het voorzieningspeil in het dorp kan een legitimatie zijn. Daarnaast is er een aantal beleidsmaatregelen die, schijnbaar onafhankelijk van elkaar, de brede school ontwikkeling (in)direct ondersteunen, zoals de uitwerking van de motie Van Aartsen-Bos, de harmonisatie van kinderopvang en peuterspeelzalen, het project 'Dagarrangementen en Combinatiefuncties', en de 'Impuls brede scholen' (OCW/VWS, 2007).

Ontwikkelingen

Er is een aantal ontwikkelingen en factoren, die invloed hebben op de toekomst van de brede school. Allereerst blijkt uit de uitwerking van de motie Van Aartsen-Bos dat er een grote behoefte is aan buitenschoolse opvang; de vraag is momenteel groter dan het aanbod. Tegelijkertijd wordt duidelijk dat schoolbesturen die de samenwerking met de kinderopvang goed regelen, een concurrentievoordeel hebben ten opzichte van scholen die dat niet doen. Schoolbesturen nemen meer initiatieven en stellen zich 'maatschappelijker' op. Zo zijn er al schoolbesturen met een 'coördinator cultuur en sport'.

Ten tweede zien we dat het realiseren van multifunctionele accommodaties weliswaar heel wat voeten in de aarde heeft, maar veel oplevert. De lijnen zijn korter, overleg gaat makkelijker, de overgang tussen peuterspeelzaal en school verloopt beter en kinderen hoeven niet te worden vervoerd van school naar buitenschoolse opvang of

sportclub. Het bijeenbrengen van voorzieningen berust op een zeer basale logica, een *common sense*, die zegt dat het gewoon handiger is. Het maakt ook duidelijk dat het Nederlandse voorzieningstelsel voor 0-12 jarigen ernstig is versnipperd.

Ten derde leren we van voorbeelden uit het buitenland. Veel mensen bezochten voorzieningen in Duitsland, Zweden, Denemarken of de Verenigde Staten. Het is daar anders georganiseerd en we kunnen deze voorzieningen niet kopiëren, maar door deze te bezoeken doen we inspiratie op en stellen we onszelf zinvolle vragen over (de organisatie van) brede scholen in Nederland.

Verder zien we dat nieuwe partijen zich gaan bemoeien met de ontwikkeling van brede scholen. Zo zijn er brede scholen in samenwerking met woningbouwcorporaties gebouwd, omdat goede voorzieningen ook goed zijn voor de buurt. Op een bijeenkomst van woningbouwcorporaties in Almere (Aedes, 2007) heerste er groot optimisme en werden de mouwen opgestroopt: ‘Wij gaan die duizend brede scholen wel even bouwen’. Het is te verwachten dat de inbreng van de corporaties zal toenemen. Ook komen er nieuwe vormen van samenwerking binnen bereik, bijvoorbeeld in *public private partnerships*.

Een vijfde factor is de beleidsmatige onderbouwing van het brede school concept. Operatie Jong (Van Eijck, 2006) gaf aan dat het nastrevenswaardig is om voorzieningen voor kinderen van 0-12 jaar beter op elkaar af te stemmen en dit wordt bevestigd vanuit de wetenschap. Zo pleit Leseman (2007) voor zogeheten ‘educare-systemen’ naar het voorbeeld van landen als Zweden, Finland, Denemarken of Nieuw-Zeeland. Educare-systemen zijn *community schools* waarin verschillende instellingen samenwerken aan betere kansen voor kinderen. “Door samenwerking en centrale coördinatie kan meer samenhang in visie, doelen en praktijken ontstaan, kunnen administratieve en pedagogische staffuncties worden gecombineerd en kan een gedeeld niveau van kwaliteit worden bereikt” (Leseman, 2007: 120). De combinatie van opvoedingsondersteuning, VVE, verlengde schooldag en goed onderwijs wordt gezien als de kern van een dergelijk educare-systeem. Meijnen (2007) komt tot eenzelfde conclusie, maar is van mening dat er moet worden gewerkt aan een verbetering van de organisatie.

De organisatie van de brede school

Die verbetering van de organisatie is ook ons aandachtspunt. We zien namelijk dat er grenzen worden bereikt in de samenwerking binnen de brede school. Ten eerste zien we dat de werelden van opvang, onderwijs, opvoeding en ontspanning vaak sterk verschillen. Er moet veel worden gepraat, terwijl het over dezelfde kinderen gaat en er wordt veel geschermd met de ‘eigen identiteit’ en ‘eigen belangen’, terwijl dit niet altijd in het belang is van het kind. Er bestaat bovendien geen overeenstemming over de betekenis van het uitgangspunt dat ‘het kind centraal staat’. Vraag voor de grap

eens aan mensen wat ‘het kind centraal’ betekent. Iedereen onderschrijft dit hedendaagse mantra, maar geeft er een eigen uitleg aan.

Ten tweede zien we dat veel brede scholen zijn opgezet als netwerkorganisaties, waarbij eigenlijk niemand het voor het zeggen heeft. Er is misschien een coördinator die iedereen bij de les houdt en de programmering maakt, maar instellingen kunnen op ieder willekeurig moment weer een stap achteruit zetten. Dat maakt de brede school minder slagvaardig en soms stuurloos. De bestuurlijke vorm en de leiding van de brede school zijn dan ook kwetsbare punten. Dit hangt natuurlijk ook samen met de versnipperde financiering van de brede school. In feite kunnen we stellen dat de netwerkorganisatie een plafond heeft. Misschien moeten we verder kijken en zoeken naar andere opties om deze situatie te verbeteren.

Een derde aandachtspunt dat van belang is als het gaat om de verbetering van de organisatie, is de positie van het onderwijs. Er zijn scholen waar de brede school eigenlijk óm het onderwijs heen is georganiseerd, omdat het onderwijs schermde met werkdruk en kerntakendiscussies. Misschien is dat een weeffout. Het onderwijs is namelijk een sterke partner. Na de invoering van de motie Van Aartsen-Bos erkennen meer scholen en schoolbesturen dat en stellen zij zich ondernemender op.

Ten slotte zien we in veel gemeenten dat de brede school verder wordt ‘uitgerold’. Tot nu toe beschouwden veel gemeenten de brede school als een project of pilot, maar tegenwoordig zijn er gemeenten die alle scholen – op termijn – willen omvormen tot brede scholen. Het is nog maar de vraag of dit wenselijk is, maar dat vereist in ieder geval een structureel beleid, een andere (niet projectmatige) aanpak en een inhoudelijke overdenking.

Scenario's

Onlangs begeleidde Sardes een studiemiddag van een schoolbestuur dat zich oriënteert op de toekomst van de brede school in de eigen gemeente. Om de verschillende keuzes en denkrichtingen uiteen te rafelen, zijn er voor dat schoolbestuur vier scenario's ontwikkeld.

Het eerste scenario (het netwerk) geeft de huidige situatie weer: losse instellingen die met elkaar samenwerken. In het tweede scenario benutten de instellingen de nabijheid van andere instellingen door samen te werken in een cluster (een gebouw). Het derde scenario, het kindercentrum, stelt het kind centraal. School en opvang vormen één organisatie. Cruciaal onderdeel van dit scenario is de bestuurs- en organisatievorm, inclusief het leiderschap. Er is één directeur en er zijn adjuncten voor de domeinen onderwijs, opvang en een mogelijk derde domein. Het schoolbestuur heeft in dit scenario de leiding.

Het vierde scenario, het educatieve centrum, is ook een geclusterde voorziening, maar heeft tevens educatieve doelstellingen. Ook in dit scenario vormen de betrokken instellingen - peuterspeelzaal, kinderopvang en school - één organisatie en is de aansturing in één hand: er is één directeur en er zijn adjuncten voor de leeftijdsgroepen 0-6 jaar en 7-12 jaar. In dit scenario is er sprake van onderwijskundige en ontwikkelingsgerichte vernieuwingen.

Het is de opgave voor de komende tijd om randvoorwaarden en uitgangspunten te ontwikkelen voor het kindercentrum of het educatieve centrum. We zullen moeten verkennen op welke wijze leiderschap, bestuur en organisatie vorm kunnen krijgen en of we het juridische en financiële kader wellicht in elkaar kunnen schuiven. Tussenvormen, zoals een coöperatie of een federatief verband zijn natuurlijk ook mogelijk. In Dordrecht is overigens de eerste fusie tussen primair en voortgezet onderwijs, peuterspeelzaal en kinderopvang (H³O) tot stand gekomen (Nijveld, 2007).

Het is het meest waarschijnlijk dat er niet één ideale vorm zal ontstaan, maar dat er zich verschillende varianten ontwikkelen op basis van het lokale krachten spel en de lokale ambities. Waarschijnlijk zullen er meer instellingen van scenario drie (kindercentra) ontstaan en zal er voor scholen met kinderen die extra aandacht behoeven een 'plusvariant' worden ontwikkeld met verrijkende activiteiten.

Op weg

Zijn dit vergaande of vreemde ideeën?

Nee. In het veld zien we al brede scholen die werken met eenduidig leiderschap, bijvoorbeeld een sterke schooldirecteur, die wordt bijgestaan door een brede school coördinator (gefinancierd door de gemeente). Daar gaat het om *educatief ondernemerschap*. Bovendien wordt er in het veld al gefluisterd over een samengaan van kinderopvang, peuterspeelzaal en onderwijs. Dat toekomstbeeld bestaat dus al. Het is alleen de vraag hoe dat tot stand zal komen en welke vormen zich zullen uitkristalliseren.

In deze Sardes Special over toekomstbeelden van de brede school hebben we een aantal auteurs gevraagd een bijdrage te leveren:

- Joke Kruijer van Oberon geeft een overzicht van de laatste trends op basis van het Jaarbericht brede scholen.
- Job van Velzen geeft zijn visie op de organisatie van de brede school en de plaats van de school in de samenleving.
- Serv Vinders biedt een kijk op de brede school vanuit de kinderopvang en vanuit internationaal perspectief.
- Annet de Rooij van ICSadviseurs geeft een visie op de brede school vanuit de belangen van woningbouwcorporaties.

	1: NETWERK	2: CLUSTER	3: KINDERCENTRUM	4: EDUCATIEF CENTRUM
Samenwerking	Er is samenwerking en afstemming	Organisaties zijn op elkaar ingesteld	Het schoolbestuur heeft de leiding	Er is educatieve leiding
Pedagogische visie	Er zijn gedragsregels	Er is één pedagogische visie, gericht op de kansen van kinderen	Er is een pedagogische dialoog: 'the whole child'	Er is één educatieve, leidende visie, een integraal curriculum geënt op authenticiteit leren
Organisatie	Ieder werkt vanuit een eigen organisatie	Verskillende organisaties werken intensief samen	Personeel kinderopvang en peuterspeelzaal is bij schoolbestuur in dienst	Leer- en ontwikkelingswerkers voor 0-6 en 6-12 jaar zijn gelijkwaardig
Leiding	De coördinator is dienend aan de partijen	De coördinator heeft in feite een leidende functie / is de schakel tussen de organisaties	Er is één directeur, met adjuncten voor onderwijs, kinderopvang en weizijn	Er is één directeur met adjuncten voor 0-6 en 6-12 jaar
Opvang	Naast school is er TSO en BSO	Men werkt aan een dagarrangement van 7 tot 7	Er is een dagarrangement van 7 tot 7	Er is een dagprogramma met bioritme (7 tot 7)
Leerlingdossier	Er is aandacht voor de doorgaande lijn	Eén dossier voor ieder kind	Eén kind, één plan	Naast het plan, hebben de kinderen een eigen portfolio dat ze zelf bijhouden
Activiteiten	Er zijn losse activiteiten	Er zijn op elkaar afgestemde, doelgerichte activiteiten	Spelen en leren lopen in elkaar over	Kinderen leren op allerlei plekken, het onderwijs vertaalt die ervaringen

Gebouw	Het netwerk kan bestaan uit losse gebouwen	Instellingen komen in één gebouw dichterbij elkaar	Eén gebouw, kan ook campus zijn	Campus / leercentrum; veel partners in de wijk zijn betrokken
Groepsorganisatie	Leerstofjaarclassensysteem	Leerstofjaarclassensysteem	Kerngroep	Stamgroepen of 'huizen' van 80 kinderen, teamteaching
Vorm	Een netwerk kan meerdere scholen omvatten	Kan meerdere scholen omvatten	Eén school	Eén school ('dat vinden wij een ouderwets woord')
Aantal leerlingen	Kan om meer dan 1000 leerlingen gaan	Maximaal 1000 leerlingen	Maximaal 750 leerlingen	Maximaal 500 leerlingen
Medezeggenschap	Iedere organisatie heeft een eigen MR	Er is een overstijgende MR en daarnaast heeft iedere organisatie zijn eigen ouderraad/MR	Er is één MR	Eén MR

Toelichting: De verschillende 'scenario's' bieden geen waterdichte toekomstbeelden, ze roepen beelden op; maar de verschillende scenario's hebben wel een zekere opbouw naar integratie en inhoudelijke samenwerking. Alle blokjes kunnen bij wijze van spreken worden uitgeknipt en zo kan door de gebruiker (bijvoorbeeld een schoolbestuur) zelf een eigen scenario worden samengesteld.

- Jacques Verheijke van het Seminarium voor Orthopedagogiek gaat in op de pedagogische meerwaarde van de brede school.
- Adri van Os van schoolbestuur Akkoord! Primair onderwijs laat zien hoe een ondernemend schoolbestuur zich herbezint op de maatschappelijke positie.
- Karin Hoogeveen beschrijft de leerkansenprofielscholen in Den Haag, scholen met zes uur extra leertijd.
- Jo Kloprogge sluit af met een hartenkreet voor de brede school.

Voor deze Special is op verschillende plaatsen inspiratie opgedaan, bijvoorbeeld bij ‘Een goed gesprek over de brede school’ op 15 januari 2008, georganiseerd door Vyvoj en de kenniskring brede school van het NJI.

Literatuur

Eijck, S. van (2006), *Koersen op het kind, deel 1 en 2*. Den Haag: Operatie Jong

Oberon (2007), *Jaarbericht brede scholen*. Utrecht

Leseman, P. (2007), Achterstandenbeleid: voorbij de voor- en vroegschoolse periode.

In: Lieshout, A.H. van, M.S.S. van der Meij en J.C.I. de Pree (red.), *Bouwstenen voor betrokken jeugdbeleid*. Den Haag/Amsterdam: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid/AUP

Meijnen, W. (2007), Vermaatschappelijking van het onderwijs; enkele suggesties.

In: Lieshout, A.H. van, M.S.S. van der Meij en J.C.I. de Pree (red.), *Bouwstenen voor betrokken jeugdbeleid*. Den Haag/Amsterdam: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid/AUP

Ministerie van OCW en VWS (2007), *Impuls brede scholen*. Den Haag

Nijveld, B. (2007), Kinderopvang: eerst de inhoud, dan de organisatie. In: *Schoolzakelijk*, 9, 6, 10-11

De brede school: grensverleggend

Joke Kruiter | Oberon

Elke twee jaar doet Oberon in zogenaamde Jaarberichten verslag van de stand van zaken op het gebied van de brede school. Joke Kruiter zet de belangrijkste trends op een rij en schetst zodoende een beeld van toekomstige ontwikkelingen. Hoewel het te verwachten is dat er de komende jaren grenzen zullen worden verlegd, zal één uitgangspunt altijd voorop blijven staan: in de brede school van nu en van de toekomst staat het kind centraal.

Toen in 1995 in Groningen en Rotterdam de eerste brede scholen werden ontwikkeld, kon niemand vermoeden dat er ruim tien jaar later bijna duizend brede scholen in het primair onderwijs en ruim 350 brede scholen in het voortgezet onderwijs zouden zijn. Die kwamen er niet zo maar, want er zijn al heel wat problemen overwonnen en grenzen verlegd. Denk bijvoorbeeld aan het tot stand brengen van samenwerking tussen soms meer dan twintig partijen, aan de vormgeving van multifunctionele accommodaties (MFA's), aan het beheer en de exploitatie daarvan en aan het vinden van voldoende middelen. In de 'Jaarberichten brede school' doet Oberon tweejaarlijks verslag van de stand van zaken en van toekomstige trends. We verwachten dat er de komende jaren nog heel wat grenzen zullen worden opgerekt en verlegd.

Onverminderde groei

Ruim driekwart van de gemeenten heeft op dit moment één of meer brede scholen. Van de overige gemeenten heeft 15% voornemens om een brede school vorm te geven, maar bijna 10% ziet helemaal niks in het idee. In het aantal gemeenten met brede scholen valt dus niet veel groei meer te verwachten. Wel verwachten we een toename van het aantal brede scholen binnen gemeenten: waren gemeenten een aantal jaren geleden tevreden met één of twee brede scholen, nu willen veel gemeenten meer brede scholen realiseren. Naast het aantal bestaande brede scholen, staan er momenteel nog zo'n 700 brede scholen in de planning.

Campus in plaats van MFA

Op dit moment is ongeveer de helft van de brede scholen in het primair en voortgezet onderwijs gehuisvest in een multifunctionele accommodatie (MFA). Vooral als het gaat om nieuwbouw (in nieuwbouw- of in herstructureringswijken) kiest men bijna altijd voor een MFA. Een MFA vraagt echter een forse investering in tijd en geld en garandeert niet dat de samenwerking vanzelf verloopt. We zien dan ook dat hier en daar al wordt gekozen voor een zogenaamde campus, waarbij partners elk hun eigen gebouw hebben rondom een plein of op loopafstand van elkaar. Eventueel is er een beperkt aantal multifunctioneel te gebruiken ruimtes. We verwachten dat er in de toekomst steeds vaker zal worden gekozen voor zo'n campus.

Woningcorporaties en krachtwijken

Woningcorporaties spelen steeds vaker een rol in de brede school. Ze investeren niet alleen in huisvesting, maar zorgen soms ook voor het beheer en de exploitatie. Ook subsidiëren ze regelmatig brede school activiteiten. Woningcorporaties worden zich steeds bewuster van de bindende functie van de brede school in de wijk (Van der Grinten en Zuidam, 2007). Ook in de plannen voor de veertig krachtwijken - ook wel 'Vogelaarwijken' genoemd - spelen brede scholen en woningcorporaties een grote rol. Het is de ambitie dat gemeenten in ieder geval in die wijken samen met woningcorporaties een dekkend aanbod van brede scholen realiseren.

Steeds meer verschillende typen

Richtten de meeste brede scholen van het eerste uur zich vooral op achterstandenbestrijding in stadswijken, vandaag de dag zien we een toenemende variëteit in typen brede scholen. We onderscheiden brede scholen in achterstandswijken, herstructureringswijken, dorpskernen, nieuwbouwwijken en sociaal-economisch sterke wijken, die kiezen voor het kansenprofiel, het verrijkingsprofiel, het wijkprofiel, het zorgprofiel, het opvangprofiel of voor een combinatie daarvan. Daarnaast ontwikkelt de brede school in het voortgezet onderwijs zich op haar eigen manier: de school staat centraal en huurt andere partijen in voor extra activiteiten.

Tot nu toe noemen we al die verschillende vormen 'brede school' (Van der Grinten e.a., 2007), maar met de toename van het aantal typen brede scholen wordt het steeds belangrijker om deze typen duidelijk te onderscheiden. Dan kunnen we vaststellen wat wel en niet een brede school is en is het duidelijk waarover we praten als we de term 'brede school' gebruiken.

Oog voor kwaliteit

De groei van het aantal brede scholen gaat gepaard met meer zorg voor kwaliteit. Steeds meer gemeenten zullen kwaliteitscriteria hanteren waaraan brede scholen moeten voldoen, bijvoorbeeld om voor subsidie in aanmerking te komen. Bovendien zullen er meer gemeenten gaan werken met een 'keurmerk brede school' en een bijbehorend toezichtskader. Ook zal er steeds meer aandacht komen voor de kwaliteit van brede school activiteiten. Kan de docent van de muziekschool wel lesgeven aan een hele groep? En is de vrijwilliger van de voetbalclub voldoende professioneel om met de andere partijen samen te werken? Men gaat niet meer 'zomaar' met een partner in zee, maar houdt de kwaliteit van de samenwerking en de geboden activiteiten nauwlettend in de gaten.

Nieuwe organisatievormen

Het is lastig om op kwaliteit te sturen als medewerkers bij verschillende instellingen in dienst zijn. We verwachten dan ook dat er in de toekomst steeds vaker sprake zal zijn van één organisatie waarin in ieder geval de kernpartners van een brede

school - onderwijs, kinderopvang en peuterspeelzaal - zijn ondergebracht. Als voorloper op die organisatievorm zal eerst het aantal combinatiefuncties toenemen, bijvoorbeeld onderwijsassistenten die ook de naschoolse opvang, sportieve en/of culturele activiteiten organiseren. Ook de opleidingen zullen moeten inspelen op deze ontwikkeling.

Effecten in beeld

Vrijwel iedereen is het erover eens: de brede school werkt. Toch is er nog maar mondjesmaat zicht op de effecten. De 'harde cijfers' ontbreken nog¹. Vanuit de politiek en de maatschappij wordt echter steeds vaker de vraag gesteld 'wat het allemaal oplevert'. Het wordt daarom belangrijker om evidence-based te gaan werken (op basis van wat we weten uit onderzoek en uit het buitenland) en de effecten van brede scholen in beeld te brengen. Een duidelijke typering van de brede school, een koppeling tussen doelen en activiteiten en een goede registratie van deelname aan activiteiten zijn daarvoor onontbeerlijk.

Bij alle ontwikkelingen staat één ding onverminderd voorop. Of het nu gaat om verrijking, kansen of opvang, om achterstandswijken, nieuwbouw of dorpskernen, om MFA's, 'ouderwetse' stand-alone scholen of een gloednieuwe campus: het kind staat nu en in de toekomst centraal in de brede school.

Literatuur

- Grinten, M. van der & M. Zuidam (2007), *Woningcorporaties en brede scholen. Quick scan 2007*. Utrecht: Oberon
- Grinten, M. van der, M. Walraven, K. Broekhof, K. Hoogeveen & F. Studulski (2007), *Handboek brede school*. Utrecht: Oberon/Sardes
- Oberon (2001, 2002, 2003, 2005, 2007), *Brede scholen in Nederland. Jaarberichten*. Utrecht

¹ De volgende onderzoeken brengen (mogelijke) effecten in beeld:

Claassen, A., C. Knipping, A. Koopmans & H. Vierke (2008), *Variatie in brede scholen en hun effecten*. Nijmegen: ITS.

Blaaij, N. de, J. van Leijenhorst, Z. El Khetabi, M. van der Grinten, G. Marlet & V. Larsen (2007), *Maatschappelijke kosten baten analyse brede scholen*. Utrecht: Berenschot, Atlas voor gemeenten & Oberon.

Kruiter, J. (2002), *Groningen community schools. Influence on child behaviour problems and education at home*. Groningen: GION.

Schola: leren wordt weer leuk!

Job van Velsen | directeur basisschool Het Meesterwerk in Almere
| directeur Etutorium

Het Latijnse woord Schola betekent 'liefhebberij, vrije tijd, studie'. Basisschool Het Meesterwerk in Almere werkt er hard aan een Schola te worden. Directeur Job van Velsen beschrijft hoe zijn ideale Schola eruit ziet, welke (organisatorische) keuzen er zijn gemaakt en welke politieke en bestuurlijke noten er nog moeten worden gekraakt.

De brede school brengt ons bij de meest pure interpretatie van het woord school. Het Latijnse woord Schola betekent immers 'liefhebberij, vrije tijd, studie' (Van Dale). Een mooie combinatie. Steeds meer brede scholen verzorgen in samenwerking met diverse organisaties en instellingen een ruim en gevarieerd aanbod van naschoolse activiteiten. Schola in optima forma!

Het is de eerste stap van een verandering, een voorzichtige aanzet tot een omslag in het basisonderwijs. Werkt de motie Van Aartsen-Bos als katalysator van vernieuwing? De muren rond het van oudsher naar binnen gerichte bolwerk onderwijs brokkelen af, de eerste stralen licht piepen tussen de voegen door. De kinderopvang wordt steeds meer als serieuze partner gezien en ook andere partijen - sportclubs, welzijns- werkers, kunstenaars en de jeugdgezondheidszorg - doen hun intrede in het onderwijs, met name in brede scholen.

Plezier in leren

Wellicht kan nu de volgende stap worden gezet: de school wordt weer Schola. Kinderen, is mijn ervaring, willen van nature leren, maar helaas is de school in de laatste decennia dermate getheoretiseerd en geïnstitutionaliseerd dat de lol in het leren wat op de achtergrond is komen te staan. Weten kinderen nog waarom ze naar school gaan? Zingeving, het geleerde toepassen, contexten zien; leren levert bagage op waarmee je met plezier de wereld tegemoet kunt treden. Leren doet ertoe en leren is leuk. In de brede school zouden kinderen dat kunnen beleven. Kinderen laten ervaren dat leren leuk is en hen die ervaring laten delen; dat is de uitdaging van de brede school. En anders wel die van mij: het plezier in school terugbrengen voor kinderen en leerkrachten - en dus ook voor de ouders - om daarmee de kwaliteit en maatschappelijke opbrengsten van het onderwijs te vergroten. Als we het woord Schola nou eens vrij vertalen in 'plezier'?

De brede school in 2020 is een leerplaats in de breedste zin van het woord voor kinderen van 0-12 jaar, of liever van 0 tot 15 jaar. Het is een broedplaats van ontwikkeling voor jong en oud. Kinderen, hun ontwikkeling, hun zorgvragen en hun talenten staan centraal, organisaties en instellingen verrijken de inhoud en voegen in samenhang vaardigheden en kennis toe. Onder en na schooltijd vinden zij er nieuwe uitdagingen,

's avonds komen jongeren, buurtbewoners naar dit maatschappelijk hart voor een cursus, discussie, ontmoeting of een lezing. Leren houdt nooit op.

Het moet in mijn ogen in 2020 vanzelfsprekend zijn dat ieder kind in deze Schola welkom is, ongeacht religie, cultuur, handicap of milieu. Zij krijgen zorg en begeleiding op maat. Naast de leerkracht, zijn er specialisten voor kinderen met beperkingen of specifieke hulpvragen. Weg met de hokjes. Nergens zijn er zoveel verschillende onderwijsinstellingen als in Nederland. Maar in 2020 kan de juf zich bezighouden met de taak waarvoor ze is opgeleid: onderwijs, didactiek en pedagogiek. Kijken naar kinderen en hen uitdagen, prikkelen. Na schooltijd bereidt ze haar onderwijs voor, werkt ze leerlijnen en handelingsplannen uit en consulteert ze collega's. De ouder met opvoedingsproblemen gaat naar de maatschappelijk werkster die een spreekuur heeft in de brede school. Ieder zijn eigen vak, een leerkracht is geen therapeut. 'Wacht, ik breng u er even heen, ze zit een deur verderop....' Het Ouder-Kindcentrum zou wat dat betreft een logisch onderdeel moeten worden van de moderne school en zou ook een logische rol moeten spelen in de ontwikkelingen op het gebied van passend onderwijs.

In 2020 leren kinderen niet meer alleen uit boekjes. Ze zien dat een ei uit een kip komt, melk uit een koe en dat in een literpak melk ook een liter water gaat. Kinderen leren wat er in de wereld te koop is en weten dat ze wat ze leren kunnen toepassen in de werkelijkheid. Zij leren niet alleen in, maar ook buiten de school. De kinderen gaan naar het bos, mogen weer een beetje vies worden en uit een boom vallen. Ze rekenen met fruit op de markt. De brede school van 2020 treedt de wereld tegemoet en haalt de wereld binnen.

De budgetten zijn in 2020 afgestemd op wat er werkelijk nodig is op onze brede scholen. We zijn dan tot inzicht gekomen dat goedkoop duurkoop is. Het rapport dat Bureau Berenschot enige tijd geleden uitbracht, gaf al aan dat investeren in brede scholen de maatschappij uiteindelijk heel veel oplevert (De Blaaij e.a., 2007).

Eén directeur, één organisatie

Utopie? Nee hoor, want hoewel er nog heel veel moet gebeuren, bouwen we op Het Meesterwerk in Almere - en vast op nog meer plekken in Nederland - aan een dergelijke school. De kinderopvang, de peuterspeelzaal en de basisschool werken er als één organisatie, als één team samen. Kinderen komen naar de opvang of naar de peuterspeelzaal en gaan als ze ongeveer vier jaar zijn naar de afdeling onderwijs van Het Meesterwerk. We bouwen aan een gemeenschap, een leerplaats, een Schola vanuit het principe 'It takes a village to raise a child'. Iedereen die iets kan toevoegen - de leidster, leerkracht, pedagogisch medewerker, huismeester, logopediste, de jeugdverpleegkundige, de welzijnsinstelling, de bibliotheek, ouders of buurtbewoners -

is van harte welkom. Eén visie en één doorgaande lijn in het aanbod, in de aanpak en in de activiteiten. Eén scholingsaanbod voor alle medewerkers. En.....één directeur.

Een logische en efficiënte organisatie van een brede school vergroot de kans op succes. Ook landelijk is er het voortschrijdend inzicht dat er één persoon eindverantwoordelijk zou moeten zijn. Op Het Meesterwerk hebben we vanaf het begin, vijf jaar geleden, afgesproken dat er één aanspreekpunt is, iemand die knopen mag doorhakken en die de visie bewaakt. Wij hadden de mazzel dat we ons konden laten inspireren door ervaringen van reeds bestaande brede scholen, maar toch...ook tegenwoordig wordt bij het realiseren van een nieuwe brede school lang niet altijd vooraf nagedacht over de eindverantwoordelijkheid.

Op papier ben ik schooldirecteur; in het echt ben en voel ik me *brede school* directeur. In de praktijk houd ik me bezig met het bewaken, en vooral het uitstralen, van de gezamenlijke visie, met beheer en financiën, aansturing van huismeester en activiteiten-coördinator en met contacten met gemeente en andere relevante organisaties. Ik leg verantwoording af over brede school budgetten en over de dagelijkse gang van zaken. De teamleiders van de opvang en de peuterspeelzaal vormen, samen met de adjunct-directeur van de school, het inhoudelijk management. Zij maken de planning, verzorgen de teamscholing, sturen commissies aan en houden functioneringsgesprekken.

Ik doe veel taken die verder gaan dan die van een schooldirecteur. Mijn schoolbestuur steekt haar nek uit en laat ons deze ervaringen opdoen. Hulde! De adjunct-directeur van de school doet feitelijk taken die een gemiddelde schooldirecteur doet. Er is dus sprake van een verschuiving van verantwoordelijkheden en taken. Soms leidt dat tot vragen: “Met wie spreekt de onderwijsinspecteur als hij op bezoek komt?” Maar ook tot nieuwe inzichten: de brede school, Schola, is niet meer alleen van het onderwijs, maar zeker ook van de ouders en de kinderen.

We zien en ervaren nadrukkelijk dat deze werkwijze succesvol is, maar zien ook dat het noodzakelijk is dat er afspraken op politiek en bestuurlijk niveau worden gemaakt over de rol, de taken, de verantwoordelijkheden en bekostiging van een directeur van een brede school. *Duurzame* afspraken, want het succes hangt nog teveel af van tijdelijke subsidies, persoonlijk enthousiasme en idealisme. Dergelijke afspraken kunnen bijdragen aan de kwaliteit van de brede school én aan de volgende stap in de brede school ontwikkeling: de Schola, dé plek waar je ervaart dat leren leuk is, maar vooral een plek die heel veel waardevols oplevert. Een plek waar je ook in je vrije tijd naartoe wilt. Liefhebberij, studie, vrije tijd; een machtig trio. Schola dus.

Literatuur

Blaaij, N. de, J. van Leijenhorst, Z. El Khetabi, M. van der Grinten, G. Marlet, V. Larsen (2007), *Maatschappelijke kosten baten analyse brede scholen*. Utrecht: Berenschot, Atlas voor gemeenten & Oberon

Van Dale, *Groot woordenboek der Nederlandse taal*. Dertiende herziene uitgave

4 Buitenschoolse opvang in de toekomst

Serv Vinders | organisator studiereizen 'kinderopvang en school' en buitenschoolse opvang

Staat de integratie van onderwijs en buitenschoolse opvang in Nederland nog in de kinderschoenen, in het buitenland zien we hiervan vele voorbeelden. Serv Vinders rapporteert over ontwikkelingen in het Verenigd Koninkrijk, Duitsland en Scandinavië. Hij beschrijft de belangrijkste trends en formuleert op basis hiervan aanbevelingen voor de Nederlandse situatie.

De buitenschoolse opvang (BSO) ontwikkelt zich met name de laatste jaren zeer snel (in 2007 was er een groei van 30%). Deze groei heeft uiteenlopende oorzaken. De prijs voor de opvang is sinds 2005 gedaald met bijna veertig procent. Omdat vaders en vooral moeders meer werken, is er een groeiende behoefte aan kinderopvang. Daarnaast groeit de acceptatie van kinderopvang in het algemeen en van BSO in het bijzonder. De motie Van Aartsen-Bos heeft daaraan aanzienlijk bijgedragen. School en opvang moeten meer met elkaar samenwerken om een aanbod voor buitenschoolse opvang te realiseren voor kinderen (en ouders) die dat nodig hebben.

Maar ondanks de zeer snelle groei, neemt nog maar een beperkt aantal kinderen deel aan de buitenschoolse opvang. Er wordt geschat dat in 2008 tussen de 15% en 20% van de kinderen van 4 tot 12 jaar gebruikmaakt van de BSO. Dit percentage betreft kinderen en ouders die officieel vallen onder de termen van de Wet Kinderopvang. Dat betekent dat ouders werkzaam moeten zijn. Kinderen van ouders die niet allebei werken, hebben volgens deze wet geen recht op buitenschoolse opvang. BSO (en kinderopvang in het algemeen) is dus geen basisvoorziening, maar is nog steeds een arbeidsmarktinstrument.

Kinderen die geen toegang hebben tot deze formele BSO, maken in grotere steden gebruik van dagarrangementen die door gemeenten, scholen, welzijnsvoorzieningen en soms ook kinderopvangorganisaties worden aangeboden. Daarnaast, los van de dagarrangementen, is er natuurlijk op veel plaatsen een aanbod in verenigingen en welzijnsvoorzieningen.

Hoe zal zich dit verder ontwikkelen? En wat kunnen we leren van landen die min of meer vergelijkbaar zijn met Nederland? Ik beperk me tot Noordwest Europa (Verenigd Koninkrijk, Duitsland, Scandinavië), maar de ontwikkelingen gelden zeker ook voor Frankrijk, België en Zwitserland.

Het buitenland

Er is een overheersende trend dat opvang (BSO en arrangementen) en onderwijs samenkomen en integreren. Scandinavische landen kennen deze traditie al vanaf de zestiger en zeventiger jaren van de vorige eeuw, maar recent zien we ook elders een

van bovenaf geleide weg naar integratie van school en vrije tijd. Die ontwikkeling is het meest spectaculair in Engeland en Wales, waar in 2022 alle scholen moeten zijn omgevormd en omgebouwd tot instituties voor onderwijs en vrije tijdsbesteding. Dezelfde ontwikkeling is zichtbaar in de Bondsrepubliek in de zogenaamde Ganztagschulen. Dit model van integratie van onderwijs en vrije tijd, in of rond het schoolgebouw, is ook de grondgedachte van de motie Van Aartsen-Bos.

Als tweede trend zien we dat deze instituties een centrale rol gaan spelen in de vrije tijd van jonge kinderen. Voorzieningen buiten de (directe omgeving van) school stoten taken - niet altijd vrijwillig - af aan de schoolorganisatie. Dit laatste zien we bijvoorbeeld in de 'fritidscentra' in Denemarken. Deze centra, die los stonden van scholen, hebben de taken voor deze groep kinderen overgedragen aan scholen. Doordat de school vrijwel de enige instantie is waar alle kinderen heen gaan, is de school een belangrijke vindplaats voor achterstanden en speelt zij een belangrijke rol in het voorkomen en bestrijden daarvan.

Daarnaast zien we in deze landen een goede inhoudelijke, pedagogische samenwerking tussen school en buitenschoolse opvang. Leren en vrije tijd zijn steeds minder gescheiden werelden. Pedagogisch begeleiders van de BSO werken in het onderwijs, natuurlijk met een eigen rol en onder aansturing van de leraar. Leraren ontdekken op hun beurt dat het belangrijk is dat zij informatie krijgen over aspecten die niet direct betrekking hebben op het cognitieve leren van kinderen. In Zweden worden er speciaal voor de BSO curricula ontwikkeld en worden opleidingen goed op elkaar afgestemd.

Wat nu in Nederland?

Moet of gaat Nederland deze trend volgen? Elk land is anders en vooral het culturele aspect van een land is in dit kader van grote betekenis. Zo is Nederland bijvoorbeeld een 'deeltijdland', waarin de kinderopvang en het oudermilieu een specifieke positie innemen. In een deeltijdmilieu is kinderopvang *second best* en dat geeft en vereist andere oplossingen dan in landen waar dat niet zo is. Maar ondanks deze eigenheid van de Nederlandse cultuur, zie ik ook hier ontwikkelingen die wijzen op een toenemende integratie van onderwijs en vrije tijd. Daarnaast is er de tendens om buitenschoolse opvang open te stellen voor alle kinderen en er dus een basisvoorziening van te maken.

Dat gaat niet van de ene op de andere dag; ook in de genoemde buitenlandse voorbeelden beslaan deze processen vijftien tot twintig jaar. Maar het is goed als alle betrokkenen - onderwijs, kinderopvang, gemeenten, peuterspeelzalen, welzijnsvoorzieningen - rekening houden met het feit dat onderwijs en vrije tijd meer zullen integreren én dat buitenschoolse opvang voor meer kinderen toegankelijk wordt. Dat betekent dat alle betrokkenen voor gigantische uitdagingen staan. Deze zijn makke-

lijker te overwinnen als de richting van de ontwikkeling en de daaraan ten grondslag liggende visie duidelijk zijn.

Aanbevelingen

We kunnen leren van het buitenland en we kunnen op grond van buitenlandse ervaringen een aantal wefffouten vermijden. Ik doe de volgende aanbevelingen:

- Het onderwijs moet een door de andere partners geaccepteerde leidende rol spelen. ‘Leidend’ betekent niet dat de school alles bepaalt, maar houdt aan de andere kant méér in dan een regisserende rol.
- Het proces wint aan acceptatie indien er sprake is van een win-win situatie. Voor het onderwijs (het onderwijzend personeel) levert het meerwaarde op dat er pedagogisch medewerkers in de school werkzaam zijn. Deze ‘BSO-krachten’ zijn geen hulpleraren, maar hebben een eigen professie, die het onderwijsproces versterkt en ontlast.
- Er ontstaat ook een win-win situatie doordat het zicht op het kind wordt verbreed. Doordat BSO in het onderwijs is geïntegreerd, worden kinderen niet alleen op het cognitieve aspect beoordeeld, maar ook op andere, minder cognitieve aspecten. Daardoor ontstaat er een breder beeld van een kind.
- De ervaringen in het buitenland leren dat het onderwijs deze ontwikkeling niet kan realiseren zonder zelf te veranderen. Zowel de onderwijsorganisatie als de leraar zullen anders functioneren dan voorheen. Leraren zullen zich meer openstellen voor invloeden van buiten; ook in letterlijke zin: het klaslokaal is een leer- en vrijetijdsruimte. De leraar zal dat als ondersteunend ervaren: er zijn niet alleen meer handen in de klas, de leraar kan zich ook een breder beeld vormen van de kinderen.
- Haast is de vijand van het goede resultaat. Deze veranderingen duren vele jaren. Daarom is het van groot belang dat de betrokken partijen er de tijd voor nemen.

5 Vanzelfsprekende partners, verschillende belangen

Annet de Rooij | partner ICSadviseurs (Zwolle en Amsterdam)

Woningcorporaties hebben de opdracht 'de leefbaarheid in wijken en buurten te verbeteren'. Op basis hiervan zijn er al verschillende brede scholen in samenwerking met woningbouwcorporaties gebouwd. Welke rol spelen woningbouwcorporaties eigenlijk in een gemeente? En wat is de verhouding tussen gemeenten en corporaties? Volgens Annet de Rooij kunnen gemeenten en corporaties veel van elkaar leren.

Wat zijn woningcorporaties eigenlijk? Is de woningcorporatie een maatschappelijke partij die door de mogelijkheden in haar 'wettelijke omgeving' op zoek is naar winstgevendende projecten om nog meer maatschappelijk vastgoed te realiseren? Of zijn het ondernemers op zoek naar winstuitbreiding om dit vervolgens (deels) maatschappelijk te investeren? Kortom: waar ligt de focus van de woningcorporatie?

De woningcorporatiesector in Nederland is op dit moment enorm in beweging. De ruim 450 corporaties zijn door verschillende ontwikkelingen in een nog dynamischer omgeving terechtgekomen dan de sociale huursector al is. Naast het feit dat de Vogelaarwijken veel consequenties hebben, spelen hierin ook de verschillende prestatievelden van de corporaties een rol, omdat het werk van de corporaties daarmee is verbreed. Het 'bevorderen van de leefbaarheid in wijken en buurten' (WMO) is een rekbare opdracht!

Het is boeiend om te zien hoe de corporatiesector zich momenteel ontwikkelt. Voor veel gemeenten is het echter jammer dat de meest ondernemende corporaties nog in de minderheid zijn. Want de ontwikkelingen in een gemeente weerspiegelen de ondernemingszin van de corporaties. Vanuit dat perspectief kan ik met recht zeggen: het zijn vanzelfsprekende partners met verschillende belangen.

Vastgoed en gemeenten

In veel Nederlandse gemeenten wordt momenteel een discussie gevoerd over het hebben en (onder)houden van vastgoed. Is dat wel een taak voor gemeenten? Zijn we daar wel goed in? Deze discussie werpt in veel gemeenten een ander licht op het maatschappelijk vastgoed en de eigen vastgoedportefeuille. Er zijn maar weinig gemeenten die ervoor kiezen geen vastgoed meer in eigendom te nemen of te houden, omdat dat direct is gerelateerd aan het strategische grondbeleid en een stabiele vermogenspositie. Dat is een absoluut te rechtvaardigen standpunt. Maar op basis van de discussie die wordt gevoerd kunnen gemeenten wel een heldere lijn uitzetten naar de toekomst en kunnen zij afwegingen maken op zuivere gronden en niet op basis van het verleden ('zo doen we het altijd'); zeker als gemeenten de kosten van het hebben en (onder)houden van vastgoed realistisch begroten, dus ook reserveren!

En daar zit nu juist het verschil met de corporatiesector, die als geen ander gewend is om met vastgoed om te gaan, vastgoed realistisch te begroten en een transparant portefeuillebeleid te voeren. Op deze gebieden kunnen gemeenten veel van de corporaties leren.

Inhoudelijke verbreding

Er is ook een andere kant van het verhaal. Op basis van de prestatievelden zijn verschillende corporaties in Nederland op zoek naar een inhoudelijke verbreding, gericht op het welzijn van de bewoners. Dat is oorspronkelijk een taak van de lokale overheid. Gemeenten zijn immers verantwoordelijk voor het welbevinden van de burgers. Is dat dan wel een vanzelfsprekende taak voor corporaties? Of gaat dat te ver? Er zijn corporaties die de ambitie hebben de taken van de gemeentelijke welzijnorganisatie over te nemen. Dan heb je wonen, zorg en welzijn in één hand en dat is efficiënt en effectief, zo is de redenering. Op dit punt kunnen de corporaties leren van de gemeente.

Een wellicht voorbarige conclusie is daarmee snel getrokken: gemeenten en corporaties zullen de komende jaren nog veel van elkaar leren. De vanzelfsprekende partners met de verschillende belangen zoeken steeds vaker elkaars gezelschap. En dat is prima. Ik vind dat woningcorporaties op het gebied van maatschappelijk vastgoed een enorme toegevoegde waarde kunnen hebben; zeker wat betreft de zakelijke kant van het vastgoed, de hardware. Waar het om de software gaat - de inhoud, de vertaling van de wensen van de gebruikers en de samenwerking met gebruikers – hebben de gemeenten echter nog steeds een natuurlijke positie. Maar die positie verandert, doordat de concurrentie op dat gebied toeneemt. Als dat uiteindelijk leidt tot meer efficiëntie en effectiviteit, dan kan ik dat toejuichen. Maar als het leidt tot dubbelrollen en onderlinge concurrentie tussen gemeenten en corporaties, dan is dat zonde van de energie.

Kortom: gemeenten en corporaties moeten de ambities en verwachtingen op elkaar afstemmen voordat ze zaken met elkaar doen. Zij moeten zich bewust zijn van het feit dat de doelen van gemeenten en corporaties elkaar steeds meer overlappen. Dat veroorzaakt helderheid vooraf, een zakelijke verhouding tussen beide partijen en als het goed is leidt dit uiteindelijk tot meerwaarde voor de ‘eindgebruiker’. En dat is de winst.

De brede school; een pedagogisch concept met toekomst!

Jacques Verheijke | Seminarium voor Orthopedagogiek/SvO Consult

Opvoeding en ontwikkeling zijn geen neutrale begrippen. Het democratisch opvoedingsperspectief van Micha de Winter biedt volgens Jacques Verheijke aangrijpingspunten voor een gezamenlijke pedagogiek van een brede school. Dat wordt bevestigd door ervaringen die in Zweden zijn opgedaan. In de praktijk van alledag biedt het denken van Luc Stevens werkers in de brede school veel steun.

“Om welke reden willen jullie samen, onder één dak, een brede school vormen?”

Tussen het stellen van deze vraag en het beantwoorden ervan, ligt besloten hoe de brede school er in 2020 uitziet. In essentie is daarmee aangegeven waar het bij de vorming van de brede school om gaat. Bij alle ontwikkelingen die van invloed zijn op het toekomstbeeld van de brede school (zie het eerste artikel in deze Sardes Special ‘Toekomstbeelden van de brede school’), is in essentie de volgende vraag van belang: zijn alle deelnemende partners en hun verschillende werkers² in staat het hart van de brede school te realiseren en de brede school ontwikkeling te blijven voeden?

De toekomstbestendige brede school die voldoet aan haar kernopdracht, ontstaat niet omdat er behoefte is aan opvang, niet omdat een multifunctionele accommodatie zo praktisch is en niet omdat gemeentebreed werkende organisaties dat willen. De brede school is een *pedagogisch* concept. Dat is meer dan ‘educare’; het is een duurzame keuze voor de brede school als pedagogische organisatie. Dat betekent dat er onderscheid wordt gemaakt tussen de randvoorwaarden en datgene waar het werkelijk om gaat. Een multifunctionele accommodatie is niet vanzelfsprekend een brede school. Ook betekent het dat er helderheid moet zijn over de motieven en doelen van de brede school. Als een gemeente bijvoorbeeld kiest voor wijkontwikkeling en de brede school ‘het brede wijkcentrum’ noemt, wat verwacht zij dan precies van de brede school?

Het hart van de brede school

Enkele jaren geleden stond op een website de volgende omschrijving van de brede school: “De brede school is een netwerk van voorzieningen in en rond een school, met onderwijs, welzijn, sport en zorg rond het kind en het gezin”. Op diezelfde website staat nu: “Brede scholen hebben allemaal gemeen dat de school samenwerkt met andere instellingen, zoals kinderopvang, welzijnswerk of muziekschool. Het doel is in het algemeen de ontwikkelingskansen van kinderen te vergroten”.

² Met de term ‘werker’ duiden we alle professionals aan, die in een brede school samenwerken.

Opvallend in laatstgenoemde definitie: *de school* werkt samen met andere partners. De school is de grootste organisatie binnen de brede school. Echter, niet de fysieke grootte moet het uitgangspunt zijn van de samenwerking, maar de gelijkwaardigheid van de partners. Als er sprake is van gelijkwaardigheid en een gedeeld concept, krijgt dat gestalte in het denken en handelen van de werkers. Dat kan soms lastig zijn, want spreken we in vergaderingen dan bijvoorbeeld nog wel over 'leerlingen'? In de voor- en naschoolse opvang zijn het immers 'kinderen'.

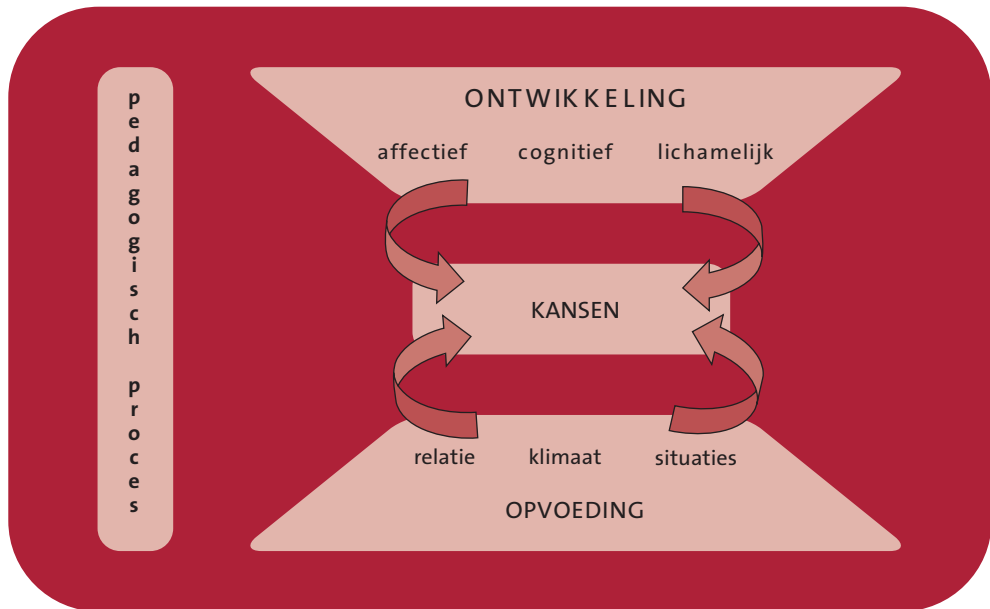
Faciliteren, regisseren, financieren, coördineren, initiëren; het zijn allemaal processen die bijdragen aan de totstandkoming van een brede school. Dat er meer moet gebeuren om werkelijk een brede school te worden, blijkt uit cijfers uit het Jaarbericht brede scholen (Oberon, 2007). Als het om de samenwerking gaat, vindt 86% dat er draagvlak is bij het management, 58% vindt dat er draagvlak is op de werkvloer, 54% vindt dat men elkaars expertise kent en gebruikt en 42% vindt dat de continuïteit wordt gewaarborgd. Echter, slechts 37% constateert dat er sprake is van een wij-gevoel onder het personeel.

Om kinderen ontwikkelingskansen te bieden, zo weten we uit de sectoren onderwijs, kinderopvang en welzijn, moet er onder de werkers overeenstemming zijn over de uitgangspunten van het pedagogisch klimaat en over het daaruit voortvloeiende pedagogisch handelen. Als er in de brede school geen wij-gevoel leeft onder de werkers, is er geen goede basis voor een pedagogisch klimaat dat de ontwikkelingskansen van kinderen vergroot. Overigens garandeert een wij-gevoel niet dat er sprake is van een goed pedagogisch klimaat. Daarvoor is het ook nodig dat werkers voortdurend reflecteren op en communiceren over hun pedagogisch handelen. Dat is een ingewikkelde opgave voor werkers die gewend zijn 'hun eigen ding te doen'. Kortom: het pedagogisch concept van de brede school moet door alle betrokkenen worden gedeeld.

Ontwikkelingskansen

'Ontwikkelingskansen bieden' is een breed begrip. In het Jaarbericht (Oberon, 2007) staat het bovenaan de top 5 van doelen van de brede school. Kinderen ontwikkelen zich op diverse terreinen in een bepaalde richting. (Beroeps)opvoeders hebben de taak die ontwikkeling in overeenstemming te brengen met zowel het welzijn van het kind als met de kaders van de omgeving, de cultuur waarin kinderen opgroeien. De pedagoog Kok (1997) heeft de begrippen 'opvoeding' en 'ontwikkeling' op voortreffelijke wijze met elkaar in verband gebracht:

Model Pedagogisch proces kinderopvang en onderwijs

bewerking model van Kok

Hij definieert opvoeding als: “Opvoeden is het in relatie staan van opvoeder(s) en opvoedeling(en) waarin de opvoeder zich als persoon, als zijn wijze van mens-zijn presenteert, een klimaat creëert dat persoonlijkheidsgroei bevordert en leefsituaties zo hanteert dat deze optimale kansen bieden op zelfontplooiing” (Kok, 1997, p. 36-37).

Ontwikkelingskansen bieden betekent dus ook: opvoedingskansen bieden. Daarin zijn de componenten ‘relatie’ en ‘klimaat’ tezamen sterker vertegenwoordigd dan het begrip ‘situaties’. In de brede school worden door middel van allerlei activiteiten veel kansrijke situaties gecreëerd, maar of die activiteiten de ontwikkelingskansen van kinderen vergroten, wordt bepaald door de opvoedkundige keuzen die de werkers maken vanuit de pedagogische relatie binnen het pedagogisch klimaat.

Hoe maak je pedagogische keuzen die de opvoeding en de ontwikkeling van kinderen stimuleren? Micha de Winter (1995) definieert opvoeden als “een proces waarin kinderen met hulp van inspirerende volwassenen betekenis leren geven aan de wereld om hen heen”.

In zijn boek ‘Opvoeding in democratie’ (2006) spreekt hij over een democratisch opvoedingsperspectief. In ‘Bouwstenen voor betrokken jeugdbeleid’ (2007) licht hij deze term toe: “Opvoeding, onderwijs en jeugdbeleid (inclusief het stelsel van jeugdzorg) zijn zich onder invloed van allerlei ontwikkelingen vrijwel exclusief gaan richten

op de persoonlijke belangen van jeugdigen. Dat individuele accent komt tot uiting in moderne pedagogische doelen zoals *het ontwikkelen van een eigen identiteit, zelfstandig kunnen functioneren, gelukkig en sociaal betrokken worden, je talenten ontplooien, carrière maken, psychische gezondheid etc.* Ofschoon het bereiken van deze doelen (soms ook 'ontwikkelingstaken' genoemd) niet alleen de persoon en zijn sociale netwerk, maar deels ook de samenleving als geheel ten goede komt, is het ontbreken van verwijzingen naar 'het algemeen belang' opvallend en zorgwekkend. Het is namelijk lang niet vanzelfsprekend dat geslaagde individuele ontwikkeling ook altijd leidt tot sociaal verantwoordelijkheidsgevoel en actieve maatschappelijke participatie" (p. 228).

Ontwikkeling en opvoeding zijn geen neutrale begrippen. Het democratisch opvoedingsperspectief van De Winter biedt aangrijpingspunten voor een gezamenlijke pedagogiek, kan als uitgangspunt dienen voor het pedagogisch klimaat en kan worden vertaald in pedagogisch denken en handelen. Het geeft werkers in de brede school handvatten om pedagogische keuzen te maken.

Zweden

Ik deed zelf veel inspiratie op in Zweden, waar het pedagogisch concept als richtinggevende kracht in de brede school ontwikkeling wordt ingezet. In 1994 en 1998 verschenen in Zweden twee belangrijke documenten die van grote betekenis zijn geweest voor de ontwikkeling van het pedagogisch denken achter de brede school: het "Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet - Lpo 94" (1994) en het Läroplan för förskolan - Lpfö 98 (1998). Beide documenten zijn kaderstellend, ze verenigen - in onze termen - de wetgeving voor onderwijs, buitenschoolse opvang en sociaal-cultureel werk en maken verbindingen mogelijk met aanpalende terreinen van jeugdbeleid, waaronder - in onze termen - Centra voor Jeugd en Gezin.

De kracht en betekenis van beide documenten kan het best worden geïllustreerd met een citaat van de eerste bladzijde van de Lpo 94 waar het gaat over fundamentele waarden:

'Democracy forms the basis of the national school system. The Education Act (1985: 1100) stipulates that all school activity should be carried out in accordance with fundamental democratic values and that each and everyone working in the school should encourage respect for the intrinsic value of each person as well as for the environment we all share.

The school has the important task of imparting, instilling and forming in pupils those fundamental values on which our society is based (LPO 94, p. 3).'

En: *'The task of the school is to encourage all pupils to discover their own uniqueness as individuals and thereby actively participate in social life by giving of their best in responsible freedom' (LPO 94, p. 3).*

Het is geweldig te zien dat de opvatting over opvoeden tot democratisch burgerschap, zoals we bij De Winter zagen, hier als (wettelijk) uitgangspunt is genomen voor de ontwikkeling van brede scholen.

Op bladzijde 6 en 7 van hetzelfde document vinden we de Zweedse onderbouwing van onze stelling dat de brede school een pedagogisch concept is:

'The school should promote the harmonious development of pupils. This is to be achieved by means of a varied and balanced combination of content and working methods. Common experiences and the social and cultural world that make up the school provide scope as well as the preconditions for learning and development where different forms of knowledge make up a coherent whole. Reciprocal exchange between the pedagogical approach of the pre-school class, the school and the leisuretimecentre will help to enrich the pupils' development and learning'.

Terug naar Nederland

Het kind moet - tot in alle uithoeken van het denken en handelen - centraal staan in de ontwikkeling van onze brede scholen. Waar beleidsmakers voor de taak staan om passende, afgestemde, sectoroverstijgende wetgeving en beleid te formuleren, staan de werkers en hun besturen voor de taak om afgestemd, sectoroverstijgend pedagogisch denken en handelen in praktijk te brengen. Hoe kunnen zij dat doen?

Voor het realiseren van een brede school met een pedagogische opdracht die we uit maatschappelijk oogpunt wensen, is het nodig om beleidskaders te ontwikkelen die worden gekenmerkt door integratief denken, door afstemming van de huidige diversiteit aan beleidsinitiatieven op dit terrein. Het gedachtegoed van De Winter is uitermate bruikbaar om kaderstellend pedagogisch denken te bevorderen, waarin de discussie over maatschappelijke waarden een belangrijke rol speelt. Daarmee krijgt de brede school een belangrijke maatschappelijke functie: zij helpt kinderen om zich te ontwikkelen tot volwassenen die verantwoordelijkheid dragen voor de samenleving.

Op lokaal niveau zal 'de brede school van de toekomst' daar ontstaan, waar de weg naar volwaardige maatschappelijke participatie wordt gesteld boven het streven om de brede school in te zetten als motor voor sociale cohesie in de wijk. Hoe fijn het ook is als er een brede school is in de wijk, het mag niet 'het oude buurthuis in een nieuw jasje' zijn. Brede scholen richten zich vanuit een pedagogische missie op kinderen en jongeren en hebben een visie die vanuit het kind vertrekt. Kiezen voor 'het stimuleren van de doorgaande ontwikkeling van de kinderen' - een rode draad in veel beleidsplannen van brede scholen - betekent onvoorwaardelijk uitgaan van wat kinderen nodig hebben, dus kiezen voor het kind.

Voor de werkers in brede scholen heeft Luc Stevens hiervoor belangrijke inzichten aangereikt. We zien zijn pedagogiek terug in veel onderwijsconcepten waarin adaptief, kindgericht denken een rol speelt. Ten behoeve van de vormgeving van een educatieve, pedagogische omgeving, gaat Stevens (1994) uit van drie basisbehoeften van kinderen: relatie, autonomie en competentie. Om deze basisbehoeften (verder) te kunnen ontwikkelen, hebben kinderen stimulering en bevestiging nodig van hun opvoeders.

Al het handelen dat is gericht op kinderen, heeft per definitie een pedagogische impact. Niet alle denken binnen de brede school heeft de gewenste pedagogische impact. In het gezamenlijk raken van de kern van de brede school, ligt een kans die al in 1934 door Kees Boeke werd beschreven: "Opvoeding en democratie zijn broertje en zusje, omdat de vrijheid een mogelijkheid is die in het samenleven met anderen geleerd moet worden".

Het scenario van het kindercentrum, met gelijkwaardigheid tussen de dragende primaire culturen in de brede school - onderwijs, opvang en welzijn - zou de brede school van de toekomst moeten kunnen zijn. Een brede school, waarvan het bevoegd gezag zich realiseert dat de dagelijkse wereld van een kind uit meer dan onderwijs bestaat, met werkers die samen één organisatie vormen die is gebaseerd op pedagogisch denken en handelen, waar goed onderwijs wordt gecombineerd met diverse buitenschoolse activiteiten en vormen van opvang... voor die brede school moeten we gaan!

Literatuur

- Boeke, H. (1934), *Kindergemeenschap. Ervaringen en perspectieven van De Werkplaats*. Utrecht
- Kok, J.W.F. (1997), *Specifiek Opvoeden*. Utrecht: De Tijdstroom
- Lieshout, A.H. van, M.S.S. van der Meij en J.C.I. de Pree (red.) (2007), *Bouwstenen voor betrokken jeugdbeleid*. Den Haag/Amsterdam: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid/AUP
- LPO (1994), *Curriculum for the Compulsory School System, the Pre-School Class and the Leisure-time Centre*. Lpo 94, Sweden
- LPO (1998), *Curriculum for the Pre-School*, Lpfö 98, Sweden
- Oberon (2007), *Jaarbericht 2007 Brede Scholen in Nederland*. Utrecht
- Stevens, L. (1994), Het vakmanschap van de leraar. Proeve van een bijdrage aan een pedagogische onderwijstheorie. In: *Onderwijsproblemen*. Utrecht: Universiteit van Utrecht/ISOR
- Stevens, L. (1997), *Over denken en doen*. Den Haag: PMPO
- Stevens, L. (2002), *Zin in leren, afscheidscollege*. Apeldoorn: Garant
- Winter, M. de (1995), *Kinderen als medeburgers*. Utrecht: De Tijdstroom
- Winter, M. de (2006), *Opvoeding in democratie*. Amsterdam: SWP

7 Dagarrangement Totaal, een uitdaging voor schoolbesturen

Adri van Os | zelfstandig adviseur/projectleider D&C Stichting Akkoord!
Primair onderwijs

De toekomstige brede school omvat meer dan 'samen een gebouw delen', betoogt Adri van Os. Als de school de regierol op zich neemt, samen met partners een heldere visie en doelstellingen formuleert, goed samenwerkt en zich ondernemend opstelt, is het mogelijk om dagarrangementen aan te bieden in ontwikkelingsgerichte kindcentra. De Stichting Akkoord! Primair onderwijs in Venlo is daarmee al een eind op weg.

In het verleden is vanuit bepaalde opvattingen teveel gekeken naar de brede school als multifunctionele accommodatie (MFA): een bedrijfsverzamelgebouw waarin school, peuterspeelzaal, kinderopvang en eventueel andere organisaties ieder een eigen deel van het gebouw hebben en waarbij 'het onder één dak zitten' de verbinding vormt. Het is de vraag of deze insteek in de toekomst nog voldoet, want huidige ontwikkelingen en ideeën over brede scholen gaan veel verder dan alleen het met elkaar delen van een gebouw. De brede school is een *netwerk*combinatie rond het kind en het gezin, van voorzieningen met onderwijs, opvang, welzijn, sport en zorg. Het gaat bij de brede school om samenwerken; om puzzelstukken die in elkaar passen en één geheel vormen.

Maar die samenwerking gaat niet vanzelf. Hoewel de partners hetzelfde doel voor ogen hebben - maximale ontwikkelingsmogelijkheden voor alle kinderen van 0-12 jaar – spelen er vaak verschillende belangen. Vaak worden de intensiviteit en de inhoud van de samenwerking bepaald door de mogelijkheden die de huisvesting biedt. Echter, het gebouw is slechts de fysieke vormgeving van een visie. Die visie is de basis voor een ontwikkelingsgericht kindcentrum. Zonder een gezamenlijk gedragen visie met duidelijke doelstellingen en ambities blijft het proces vaag en blijft het onduidelijk naar welk eindproduct men toewerkt. Ook moet er duidelijkheid zijn over de rollen van de samenwerkende partners.

Regierol

Naar mijn idee moet de basisschool als kernpartner de regierol op zich nemen. Schoolbesturen hebben volgens de Wet Primair Onderwijs (motie Van Aartsen-Bos) de verantwoordelijkheid om een totaalaanbod te realiseren voor alle kinderen van 4 tot 12 jaar (11 uur per dag, 5 dagen per week en 52 weken = 2860 uur per jaar!). In eerste instantie ervoeren scholen dit als 'opgelegd' en vonden zij dat het niet past bij hun *core-business*. Bijna overal is er gekozen voor het zogenaamde makelaarsmodel.

Echter, de motie Van Aartsen-Bos biedt besturen en scholen juist kansen. Het biedt mogelijkheden om tot een integrale aanpak te komen met aaneengesloten dagarrangementen voor kinderen van 0 tot 12 jaar, waarbij de vier O's - Opvoeding,

Opvang, Onderwijs en Ontspanning - kunnen samensmelten tot één geheel. Kinderen ontwikkelen zich immers op alle tijden van de dag, zowel binnen- als buitenschools. Als we ons daarvan bewust zijn, moeten we ons afvragen hoe we de ontwikkeling van kinderen zo goed mogelijk kunnen stroomlijnen. Een dagarrangement in een netwerkcombinatie, en zoveel mogelijk in een multifunctionele accommodatie, biedt daarvoor uitstekende mogelijkheden.

Eén loket

Voor ouders en hun kinderen moet er sprake zijn van één loket. Achter dat loket krijgt elk kind een passend aanbod met doorgaande ontwikkelingslijnen en een kindvolgsysteem van 0-12 jaar. De organisatie werkt vanuit één duidelijke visie en missie en voert één pedagogisch en didactisch beleid. In het kindcentrum met centrale aansturing zijn er heldere doelen en uitgangspunten en is er sprake van een eenduidige werkwijze.

Doordat er nu nog een formele scheiding bestaat tussen onderwijs en opvang (Wet Primair Onderwijs en Wet Kinderopvang) is het moeilijk om te komen tot een echt integrale aanpak. Om deze beperkingen op te heffen, is het nodig dat de wettelijke regelingen op elkaar worden afgestemd. Met de plannen voor de harmonisatie van kinderopvang en peuterspeelzalen wordt een eerste voorzichtige stap gezet, maar als we echt een integraal model willen realiseren, moeten er brede experimenten worden mogelijk gemaakt.

Er is inmiddels op diverse plaatsen ervaring opgedaan met brede scholen waarbij peuterspeelzaal, kinderopvang en onderwijs onder één dak samenwerken op basis van een pedagogisch beleidsplan (bijvoorbeeld de SPILcentra - Spelen Integreren Leren - in Eindhoven). Echter, het blijven verschillende organisaties, elk met hun eigen verantwoordelijkheden en aansprakelijkheden. In de toekomst zullen we verder moeten gaan. We zullen moeten werken met een centrale aansturing/coördinatie, met een centrale verantwoordelijkheid en de daarbij behorende aansprakelijkheden.

Akkoord! Primair onderwijs

Stichting Akkoord! Primair onderwijs is een schoolbestuur in de gemeente Venlo e.o. dat zich proactief opstelt en een heldere toekomstgerichte visie heeft opgesteld. De stichting wil dat haar scholen zich de komende jaren ontwikkelen tot flexibele wijkvoorzieningen met een totaalaanbod in een dagarrangement voor alle kinderen van 0-13 jaar, in de toekomst mogelijk uit te breiden tot 16 jaar. De school/het schoolbestuur vervult nadrukkelijk de regierol bij de realisatie van deze voorzieningen. Met de partners kinderopvang en peuterwerk wordt er per locatie gezocht naar toekomstgerichte oplossingen. Samenwerking staat daarbij voorop.

Om zelfstandig alle activiteiten te kunnen uitvoeren op het gebied van welzijn en zorg (dagopvang 0-4, peuterwerk, buitenschoolse opvang 4-12, naschoolse activiteiten, tussenschoolse opvang, Centrum Jeugd en Gezin, VVE, remedial teaching, logopedie etc.) heeft het schoolbestuur van Akkoord! inmiddels ook de Stichting Akkoord! Dagarrangementen opgericht. De twee stichtingen zijn op bestuurlijk niveau aan elkaar gekoppeld. Op elke locatie wordt de schooldirecteur integraal leider/manager van het kindcentrum. Hiermee anticipeert Akkoord! op toekomstige ontwikkelingen en grijpt zij alle kansen aan om maatschappelijk ondernemerschap vorm te geven. Onder de paraplu van de Stichting Dagarrangementen is het mogelijk om ook in andere vormen samen te werken met organisaties, zoals in een coöperatie of federatie.

Op locatieniveau worden werkplannen gemaakt voor deze integrale aanpak.

Belangrijke criteria daarbij zijn:

- Duidelijke pedagogische visie / uitgangspunten waarbij het kind centraal staat.
- Multidisciplinaire samenwerking tussen de afdelingen met brede inzet personeel.
- Doorgaande lijnen vormgeven met een structurele aanpak.
- Realiseren van fysieke geschikte ruimte die multifunctioneel is te gebruiken.

De ontwikkelingen gaan door en het is nodig om steeds proactief te reageren en gebruik te maken van kansen: op weg naar de toekomst met het ontwikkelingsgericht kindcentrum als maatschappelijke voorziening!

8 Het leerkansenprofiel in Den Haag

Karin Hoogeveen | senior project- en unitcoördinator Sardes

In het brede school beleid van de gemeente Den Haag speelt de invoering van het leerkansenprofiel een centrale rol. Dat houdt in dat de leertijd op scholen met veel leerlingen met achterstanden met zes uur per week wordt verlengd. Sardes begeleidt dit proces in opdracht van de gemeente Den Haag.

In november 2006 boden de vier grote steden het jeugdmanifest 'G4 Doorbraak-dossier Jeugd en Onderwijs' aan aan het kabinet. Om de jeugdketen beter tot stand te kunnen brengen, vragen zij om bestuurlijke regie, om bundeling van budgetten en om extra investeringen in activiteiten die cruciaal zijn voor de ontwikkeling van de jeugd, waaronder zoveel mogelijk leertijd per dag (de brede school). De gemeenten Rotterdam en Den Haag zijn hier vervolgens mee aan de slag gegaan. In het schooljaar 2006-2007 zijn er in Rotterdam pilots uitgevoerd en begonnen vier scholen in Den Haag met de voorbereidingen van leertijdverlenging. In het daarop volgende schooljaar is de leertijdverlenging op een aantal scholen in Den Haag en Rotterdam ingevoerd.

Het leerkansenprofiel

In de beleidsnota 'Ruimte voor de ontwikkeling van kinderen' (2007) - het subsidiekader voor de brede school in Den Haag - wordt onderscheid gemaakt in drie profielen. In het eerste profiel, het opvangprofiel (dagarrangementen), is de rol van de gemeente, althans wat financiën betreft, beperkt. Dat is al anders bij het (tweede) zogenaamde ontwikkelingsprofiel, waarmee de gemeente achterstanden van kinderen wil voorkomen en bestrijden en de scholen vanuit die rol ondersteunt.

Het leerkansenprofiel ten slotte heeft dezelfde uitgangspunten als het ontwikkelingsprofiel, maar gaat een stap verder. Met dit profiel, dat voornamelijk is bestemd voor scholen in krachtwijken met minimaal 70% gewichtenleerlingen, wordt de leer- en ontwikkeltijd voor alle kinderen met zes uur per week verlengd. De gemeente wil met dit beleid de volgende doelen bereiken:

- De leer- en ontwikkelingskansen van kinderen maximaliseren.
 - Sociale competenties en burgerschapscompetenties versterken.
 - De culturele en maatschappelijke participatie en sociale binding bevorderen.
 - De betrokkenheid van ouders bij school en samenleving versterken.
- Op termijn hoopt Den Haag vijftig scholen te hebben met een leerkansenprofiel.

Vier Haagse scholen begonnen in het voorjaar van 2007 enthousiast met de voorbereidingen van het leerkansenprofiel. Het voornemen om na de zomer met de verlengde schooltijden te starten bleek te ambitieus, maar dankzij de enorme inzet van de directeur, lukte het één van de scholen om na de zomervakantie wel te starten in de

groepen 5 tot en met 8. De andere drie scholen begonnen respectievelijk vlak voor de herfstvakantie, na de herfstvakantie en na de kerstvakantie. Op twee scholen geldt het leerkansenprofiel voor alle leerlingen van de groepen 3 tot en met 8.

Anders dan Rotterdam, heeft de gemeente Den Haag ervoor gekozen dat de extra uren altijd onder onderwijstijd vallen. Dat houdt in dat de kinderen waarvoor het leerkansenprofiel is ingevoerd, verplicht zijn om langer naar school te gaan. Ook betekent dit dat de extra uren worden ingevuld door iemand die volgens de Wet op het Primair Onderwijs bevoegd is om les te geven. Dat kan ook iemand zijn die onder de verantwoordelijkheid van een bevoegde leerkracht werkt.

Schoolbesturen kunnen zelf bepalen hoeveel uren onderwijs zij geven; de wet schrijft uitsluitend een minimum voor. Als de school de schooltijden verandert, moet zij instemming hebben van de MR en is zij verplicht de ouders hierover te informeren en de nieuwe schooltijden te vermelden in de schoolgids. Ook dient het schoolbestuur de inspectie hiervan op de hoogte te brengen.

Gevarieerde activiteiten

Alle deelnemende scholen hadden al ervaring met de verlengde schooldag en participeerden in projecten, zoals de kunstmagneetschool, de vreedzame school en ouderbetrokkenheidsprojecten. Zij waren zodoende ook al gewend om samen te werken met partners. Bij de invulling van het leerkansenprofiel konden zij voortborduren op deze ervaringen. Succesvolle activiteiten van de verlengde schooldag werden in het leerkansenprofiel geprogrammeerd. Maar ook werden er nieuwe activiteiten in het programma opgenomen; soms door toevallige contacten, soms omdat leerkrachten graag een activiteit wilden uitvoeren. Ook zijn er activiteiten bijgekomen op grond van een inventarisatie die onder leerlingen is gehouden.

Zo is er een breed scala aan activiteiten ontstaan: van djembé spelen en Thaiboxing tot maskers maken en van kinder-ehbo en extra Engels tot tuinieren. Op elk rooster staan in ieder geval sportactiviteiten, culturele activiteiten (beeldend, muziek, theater, dans) en huiswerkbegeleiding. Het activiteitenaanbod heeft een talig, educatief karakter, is gericht op taalstimulering en wil de talenten van leerlingen opsporen en ontwikkelen. Op sommige scholen mogen leerlingen zelf kiezen voor de activiteiten, op andere scholen worden zij ingedeeld. Op alle scholen moeten de leerlingen van groep 7 en 8 één keer per week verplicht meedoen aan de huiswerkbegeleiding.

Knelpunten en succesfactoren

Vanzelfsprekend is het van groot belang dat er binnen het team draagvlak is voor de leertijdverlenging. Ook leerkrachten die zelf geen activiteiten uitvoeren in het kader van het leerkansenprofiel worden geconfronteerd met veranderingen. Er

wordt bijvoorbeeld op andere tijden vergaderd, leerkrachten kunnen niet altijd in het eigen lokaal blijven en ze hebben in één keer soms vijftien nieuwe collega's.

Aanvankelijk verwachtte men dat veel ouders en leerlingen bezwaren zouden hebben tegen het feit dat de kinderen vier dagen per week tot 16.30 uur op school blijven. Maar al snel bleek dat de meeste kinderen het heel leuk vonden om met de activiteiten mee te doen. Zij ervaren dat niet zozeer als 'leren', maar zien het als 'leuke dingen doen in hun vrije tijd'. Deze kinderen, die vrijwel nooit lid zijn van clubjes en na school normaal gesproken thuis zijn of op straat, genieten ervan dat zij nu de mogelijkheid hebben om creatief bezig te zijn, te sporten, te koken of te computeren. Een leerlingenquête op één van de scholen liet zien dat de leerlingen veel activiteiten zeer waarderen.

Ook dienen zich knelpunten aan. Zo beschikken de vakkrachten die worden ingehuurd voor de activiteiten, niet altijd over voldoende pedagogisch-didactische vaardigheden en zijn zij niet altijd gewend om te gaan met deze populatie. Daarom heeft de gemeente aan de Haagse schoolbegeleidingsdienst gevraagd een tweejarige opleiding te ontwikkelen voor de vakkrachten in het leeransenprofiel.

Een ander knelpunt is ruimtegebrek in sommige gebouwen. Er is niet alleen een tekort aan lokalen (een leeransengroep bestaat uit gemiddeld vijftien leerlingen), ook is er veel behoefte aan gymlokalen en vereisen activiteiten, zoals koken en computeren, speciaal ingerichte ruimten. De scholen roeien met de riemen die zij hebben, improviseren veelvuldig en zoeken ook oplossingen buiten het schoolgebouw.

De toekomst

In navolging van de verlengde schooldag, worden de leeransenactiviteiten tot nu toe uitgevoerd na drie uur 's middags en wordt gewerkt in blokken van tien weken. De scholen willen echter toegroeien naar één curriculum, waarin de activiteiten zijn geïntegreerd in het rooster en waarbij er sprake is van een doorlopende leerlijn. In die situatie is er geen onderscheid meer tussen regulier onderwijs en leeransenactiviteiten en vormen alle professionals – leerkrachten en vakkrachten - één team. Het ideaal is dat de activiteiten volledig zijn afgestemd op het bioritme van de kinderen. Voordat dit alles is gerealiseerd, moet er echter nog veel gebeuren. Op dit moment bereidt een tweede groep scholen zich voor op de leertijduitbreiding en als alles goed gaat, komen er in het volgende schooljaar zeven scholen met een leeransenprofiel bij.

9 Bestaat de brede school echt of...?

Jo Kloprogge | directeur Sardes

Een goed bestuurlijk model, meer inhoudelijke vooruitgang en helderheid over wat een brede school wel en niet is. Dat zijn volgens Jo Kloprogge onmisbare voorwaarden om de brede school in de toekomst de plek te geven die ze verdient.

Het lijkt zo op het eerste oog allemaal *hosanna* te zijn met de brede school. Ze ontstonden ooit uit een innovatief ideeetje dat veel mensen aansprak. Vervolgens groeiden ze uit tot een hype, vooral omdat ze de lokale politici en schoolbestuurders in staat stelden hun blazoen op te poetsen en zich te manifesteren als daadkrachtig en vooruitziend. Ook toen de hype voorbij was, bleken brede scholen in staat zich te handhaven en verder te groeien. We vinden ze tegenwoordig overal en we raken ze ook niet meer kwijt. Dat komt doordat ze beter dan smalle scholen aansluiten bij de actuele ontwikkelingen in de samenleving. De brede school biedt niet de oplossing voor alle problemen rond onderwijs, opvoeding en opvang, maar geven daarvoor veel meer ruimte dan de klassieke school met de ramen dicht.

Door het ijs?

Toch zou het me ook weer niet verbazen als de brede school in de komende tien jaar op de een of andere manier door het ijs zakt. 'Door het ijs zakken' kan betekenen dat de brede school langzamerhand een gewone alledaagse school wordt, zonder spannende ambities en zonder ontwikkeling. Ook kan het betekenen dat de brede school wordt weggedrukt door een nieuwer en beter onderwijsconcept of dat ze vastloopt in de praktische problemen waarvoor nu zo moeilijk oplossingen zijn te vinden. Dat kan allemaal, want de brede school anno 2008 kent nogal wat zwakke plekken. Ik werk er drie kort uit.

- 1 De bestuurlijke constructies rond brede scholen zijn nog erg fragiel en ad hoc. Er wordt veel opgehangen aan de inzet van coördinatoren, die zich een slag in de ronde moeten praten en bellen om alle betrokken kikkertjes een beetje op de kruiwagen te houden. Daarmee hangt ook het zorgpunt van beheer en exploitatie samen, een ernstige veroorzaker van slapeloosheid en hoofdpijn bij schoolbestuurders en vertegenwoordigers van de gemeenten. Wil de brede school als een reguliere voorziening overleven, dan moet er een structurele oplossing worden gevonden voor de inrichting van de bestuurlijke verantwoordelijkheden.
- 2 De belangrijkste winst die tot nu toe met de brede school is geboekt, is de ontwikkeling van multifunctionele gebouwen, waarin diverse voorzieningen zijn ondergebracht. De beoogde inhoudelijke winst - de brede school die iets extra's oplevert voor de ontwikkeling van kinderen en bijdraagt aan beter en meer eigentijds onderwijs - is nog niet echt zichtbaar. Maar dát was toch juist wat we wilden bereiken met

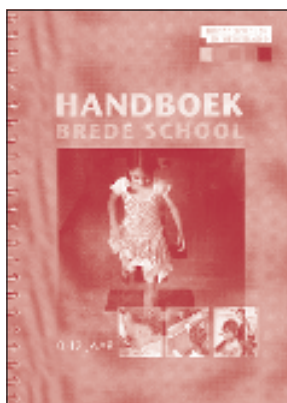
de brede scholen? Het was toch niet onze droom om creatieve architecten een mooi gebouw te laten ontwerpen? We wilden toch iets beters voor de kinderen creëren?

3 We zijn er nog steeds niet in geslaagd om te definiëren wat wel en wat niet een brede school is. Elke school kan zich een brede school noemen - en doet dat inmiddels vaak ook - zonder dat er ook maar aan een enkel criterium of een enkele voorwaarde hoeft te worden voldaan. Niet alleen is nergens wettelijk of semi-wettelijk vastgelegd wat een brede school is, er bestaat daarover ook geen informele overeenstemming. In die zin kun je net zo correct stellen dat brede scholen niet bestaan als dat ze wel bestaan.

Piketpaaltjes

Ik vind dit laatste punt eigenlijk nog het meest bedreigend voor de toekomst van de brede school. Er moeten toch ergens piketpaaltjes kunnen worden geslagen rond de brede school, die aangeven wanneer het wel of niet om een brede school gaat. Een voetbal, een fiets, muziek, kunst, de school, al die concepten definiëren we op de een of andere manier, maar de brede school definiëren we niet. Tenzij we natuurlijk tevreden zijn met de gelegenhedsoplossing die Wikipedia biedt, namelijk: 'de brede school is - in Nederland - een definitie voor de samenwerkende partijen die zich bezighouden met opgroeiende kinderen.'

Al met al ben ik dus nog niet zo gerust over de toekomst van de brede school. Een goed werkend bestuurlijk model, meer vooruitgang op de inhoud en een poging om te definiëren waar we het bij een brede school over hebben, zijn onmisbare voorwaarden om de brede school op langere termijn de plek te geven die ze verdient.

Handboek brede school

Het handboek is vernieuwd! Oberon en Sardes hebben in 2007 een geactualiseerde versie van het handboek gemaakt. Hoe komt een brede school tot stand? Met welke partijen ga je om tafel zitten? Hoe betrek je kinderen bij de brede school? Welke activiteiten ga je aanbieden? Hoe ontwikkel je een multifunctionele accommodatie? Hoe regel je beheer en exploitatie? Wat kost een brede school eigenlijk? In dit handboek krijgt u op een overzichtelijke en toegankelijke manier antwoord op al die vragen. Ook leest u over het rendement van brede scholen en hoe je dat bepaalt. Het is bestemd voor iedereen die betrokken is bij de ontwikkeling van een brede school, van werkvloer tot bestuurskamer.

Handboek brede school 0-12 jaar

Oberon/Sardes, 2007

ISBN 978 90 77737 2 24

Verkrijgbaar bij Oberon: www.oberon.eu

De brede school

Perspectief op een educatieve reorganisatie

Dit boek beschrijft de theoretische achtergronden van de brede school en de maatschappelijke en beleidsmatige ontwikkelingen die de brede school mogelijk hebben gemaakt. Er wordt een kader beschreven voor de educatieve organisatie van de brede school aanpak. Ook bevat het een pleidooi voor een brede school curriculum.

De tweede herziene druk 2007 is geactualiseerd met internationale voorbeelden en de effecten van de brede school.

De brede school. Perspectief op een educatieve reorganisatie

Frank Studulski

Uitgeverij SWP, 2007

ISBN 978 90 6665 899 8

Verkrijgbaar in de boekhandel of bij

Uitgeverij SWP Amsterdam: www.swpbook.com

Van visie naar vorm

Sommige mensen zeggen dat het gebouw er bij een brede school niet toe doet: het gaat immers om de samenwerking. In Van visie naar vorm gaat Frank Studulski ervan uit dat het brede-schoolgebouw er wel degelijk toe doet. Instellingen die de gelegenheid krijgen samen een nieuw gebouw te ontwikkelen, staan voor een avontuur dat uithoudingsvermogen en betrokkenheid vraagt. Een brede school ontwerpen is ook een kans om een eigen visie te vertalen naar ruimten. Een goede visie vormt het fundament van het gebouw. Zeker nu kinderopvang en onderwijs aan elkaar zijn gekoppeld, zal de vraag naar multifunctionele of combinatiegebouwen toenemen. Er worden steeds meer functies toegedicht aan die nieuwe educatieve gebouwen: het zijn niet alleen nieuwe schoolgebouwen, maar brede voorzieningen voor de wijk en in sommige gemeenten zelfs basisvoorzieningen.

Van visie naar vorm. Samen een brede school ontwerpen

Frank Studulski

Uitgeverij SWP, 2007

ISBN 978 90 6665 875 2

Verkrijgbaar in de boekhandel of bij

Uitgeverij SWP Amsterdam: www.swpbook.com

me un porc, un
es. Quelquefois
je les verrai
ins. Cher un
à à bouffes:
Des chaloupes
e. Pour bouffes
er au sein cor